

ՀՏԴ 371.31: 809.198.1

Հայոց լեզվի դասավանդման մոթոդիկա

ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶԻ «ԹՈՆԴՐԱԿԵՑԻՆԵՐ» ՊՈԵՄԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ

Ծովինար ՀԱՍՐԱԹՅԱՆ

Բանալի բառեր – հայոց լեզու, գրականություն, ուսուցում, մեթոդիկա, մեթոդ, դասագիրք, գրաբարյան բառեր, բառերի բացատրություն, միջառարկայական կապ, քերականական գիտելիքներ, բառապաշարի հարստացում, բանավոր խոսքի հղկում, համեմատություններ, ծրագրային նյութ, հիմնական և ավագ դպրոց:

Ключевые слова - армянский язык, литература, обучение, методика, метод, учебник, древнеармянские слова (грабар), объяснение слов, межпредметная связь, грамматические знания, обогащение лексикона, улучшение устной речи, сравнения, программный материал, основная и старшая школа.

Keywords - Armenian language, literature, training, methodology, method, textbook, the ancient Armenian word (grabar), words of explanation, intersubject communication, grammatical knowledge, enrichment of a lexicon, improvement of oral speech, comparison, software material, primary and high school.

Ц. Асратян

ОБУЧЕНИЯ НЕКОТОРЫХ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ НА ПРИМЕРЕ ПОЭМЫ ОВАНЕСА ШИРАЗА «ТОНДРАКЕЦИНЕР»

В данной статье рассматривается ряд методов и средств содействия эффективности обучения некоторых языковых единиц. В статье как средством обучения указаны древнеармянские слова (грабарян), с которыми ученики встречаются в учебниках, а также в произведениях армянских писателей. Грамматические формы древнеармянских слов (грабарян) отличаются от грамматических форм современного армянского языка.

Для вышеприведенного является достаточно богатый и целенаправленный материал писателя с большим именем Ованеса Ширази, поэма «Тондракецинер».

Ts. Asratyan

LEARNING SOME LANGUAGE UNITS SUCH AS THE POEM HOVHANNES SHIRAZ "TONDRACKETSINER"

This article discusses a number of methods and means of promoting the effectiveness of learning some language units. The article learning tool identifies the ancient word (grabarân), with which the disciples found in textbooks, as well as in the works of Armenian writers. Ancient Armenian grammatical forms of words (grabarân) differ from the grammatical forms of the modern Armenian language.

For the above quite suited rich and focused material with big name writer Hovhannes Shiraz, the poem "Tondrakeciner".

Սույն հոդվածում քննվում են լեզվական որոշ միավորների ուսուցման արդյունավետությանը նպաստող մի շարք մեթոդներ ու միջոցներ: Ուսուցման նյութ ենք դարձրել գրաբարյան բառերը, որոնց աշակերտները հանդիպում են դասագրքերում, ինչպես նաև հայ գրողների երկերում: Հիշյալ բառերը իրենց քերականական ձևերով տարբերվում են ժամանակակից հայերենի քերականական ձևերից:

Վերոնշյալի համար բավականաչափ հարուստ ու նպատակահարմար նյութ ենք դարձրել Հովհաննես Շիրազի «Թոնդրակեցիները» պոեմը:

Աշակերտի խոսքի զարգացմանը որոշակիորեն նպաստում են դպրոցում դասավանդվող բոլոր առարկաները, որոնք այս կամ այն չափով հարստացնում են սովորողի ակտիվ բառապաշարը, օգնում նրանց խոսքի հղկմանն ու կատարելագործմանը: Այդուհանդերձ, առանձնահատուկ է հայոց լեզու և գրականություն առարկան: Ահավասիկ, մայրենիի ուսուցիչն առաքված է կատարելու այդ խնդրահարույց, բայց և այժմեական գործը:

Հայ գրողների երկերում աշակերտները հաճախ են հանդիպում բառերի այնպիսի փոփոխությունների /հոլովում, խոնարհում/, որոնք տարբերվում են ժամանակակից հայերենի

քերականական ձևերից: Նման բառերի բացատրությունը խիստ կարևոր է նախ՝ սովորողների բառապաշարը հարստացնելու, ապա՝ նրանց ձեռք բերած քերականական գիտելիքները խորացնելու առումով: Չմոռանանք նաև այն փաստը, որ ժամանակին և ճիշտ բացատրությունը կօգնի լիարժեք ընկալելու նյութը:

Ուսուցիչը գրականության ժամերին հանդիպած նման բառերի բացատրությունը պետք է ամբողջացնի լեզվի ժամերին: Սակայն տրված բառերի բացատրությունը, անշուշտ, թերի կլինի, եթե բառերի քերականական այս կամ այն ձևերի նկատմամբ որոշ մոտեցում չցուցաբերենք: Հարկ է նշել, որ լեզվի քերականական կառուցվածքը դարերի ընթացքում կրում է մասնակի փոփոխություններ՝ քերականական ձևերի կատարելագործման տեսակետից: Պետք է տեղեկացնել նաև, որ հայ շատ գրողների երկերում պահպանված են բառերի հոլովման ու խոնարհման այնպիսի ձևեր, որոնք գալիս են գրաբարից: Քանի որ ավագ դպրոցի 10-րդ դասարանում հայոց լեզվից անցնում են հայերենի զարգացման փուլերը, գրաբարյան շրջանը, գրությունն ու արտասանությունը, երկբարբառներն ու եռբարբառները և բառապաշարը, հետևաբար այդ դասարանում ուսուցումն այլ բնույթ պետք է ունենա: Իսկ եթե խոսքը վերաբերում է միջին օղակին, ապա կարող ենք նրանց ևս փոքր ինչ տեղեկացնել պատմական որոշ փոփոխությունների մասին՝ ընդգծելով, որ այդ մասին ավելի խորը կտեղեկանան բարձր դասարաններում: Նշենք, որ սկսած հենց միջին օղակից՝ աշակերտները հաճախ են հանդիպում գրաբարյան բառերի:

Աշակերտներին կարելի է հիշեցման կարգով թվարկել այն գրողներին կամ նրանց ստեղծագործությունները, որտեղ հաճախ կարելի է հանդիպել գրաբարյան բառերի, ինչպես՝ Մ.Նալբանդյան, Պ. Դուրյան, Ռ. Պատկանյան, Հ. Շիրազ և այլն: Սույն հոդվածով էլ կփորձենք սովորողների ակտիվ բառապաշարը համալրելու, նրանց ձեռք բերած քերականական գիտելիքները խորացնելու արդյունավետ միջոց ընտրել Հ. Շիրազի «Թոնդրակեցիները» պոեմը՝ հաշվի առնելով այն փաստը, որ նմանատիպ բառերի գործածությունը առավել շատ են, այդ պոեմում:

Այսպես՝ 7-րդ դասարանում, անցնելով գոյականի հոլովները, աշակերտները հանդիպում են կայսրի /կայսեր/, դստրի /դստեր/, աստծու /աստծո/ ձևերին: Ուսուցչի բացատրությունից հետո միայն, գրականության մեջ հանդիպելով դստեր, կայսեր ձևերին, նրանք կհիշեն, որ դրանք գրաբարյան բառեր են՝ դրված սեռական հոլովով: Բերենք օրինակներ ընտրված բնագրից. այսպես՝ Հայրը՝ *դստեր* հետ, մոր հետ՝ *պիղծ որդին...* (2,116)

Եվ դու՞ ես, հա՛յր իմ, *աստծո* ստվերը,

Աստված, թե՛ *աստծուն* նգովեր հոգիս:(2,226)

Գոյականի հոգնակի թիվն անցնելիս պետք է զուգահեռներ անցկացնել *ք* հոգնակերտ մասնիկով կազմված բառերի միջև, ինչպես՝ գյուղացիներ /գյուղացիք/, տեղացիներ /տեղացիք/: Առաջին դեպքում *ք* հոգնակերտ մասնիկի գործածության մասին դասագրքում խոսվում է, իսկ երկրորդ դեպքի մասին ուսուցիչը պետք համապատասխան տեղեկություն տա՝ օրինակներ բերելով գրականության դասերից: Այս մեթոդով ուսուցիչը և՛ թեմայի ընկալումն ավելի դյուրըմբռնելի կդարձնի, և՛ կապահովի միջառարկայական կապը: Փաստենք նաև մեկ այլ տեսակետ, որ գրականությունից ընտրված գեղեցիկ օրինակները ձևավորում են աշակերտի գեղագիտական ճաշակը, գեղեցիկը գտնելու և գնահատելու կարողությունը: Օրինակ՝

Ինչու հերձվածող դարձան *աբեղայք*

Իմաստունները, ոչ թե դեռ տղայք: (2, 79)

Թեթև են ձեր սև *շղթայք* ավելի: (2, 80)

Դերանուններն անցնելիս նույնպես կարիք կլինի անդրադառնալու գրաբարյան բառերին և նրանց քերականական ձևերին: Աշակերտները գրեթե ծանոթ են որոշ դերանունների, որոնք ունեն գրաբարաձև հոլովում, ինչպես՝ սոքա, սորա, սոցա, սորան, նոքա, նորա, սոյն, դոյն, նոցա: Բնականաբար, մանրակրկիտ ծավալվել պետք չէ, ուղղակի անհրաժեշտ է նշել, թե դրանք որ դերանուններն են և որ հոլովով դրված:

Եվ դու *սոցա*՞ ես ներելու, արքա,

Որ պղծեց յոթը վանքերն իմ Հարքա: (2, 221)

Մոքա ոչ աստված, ոչ էլ ազգ ունին: (2, 117)

Դերբայների ուսուցման ժամանակ ևս պետք է որոշ բացատրություններ տրվի գրաբարյան գործածության ձևերից: Այսպես՝ Եկեղեցիք են *հավատացելոց* կանչում, ամբոխում: (2, 139)

Երբ սուրհանդակը *դարձողաց* թվեց: (2, 235) *Բշխողաց* հոդն էլ, որ խլե՝ ձոնե ռամիկներին: (2, 242)

Ուսուցումը հեշտացնելու համար ուսուցիչը նախօրոք կարող է կազմել թեմատիկ բառախումբ, որոնք կարող են լինել ինչպես դասագրքերից, այնպես էլ առօրյա խոսակցության ընթացքում անհամեմատ շատ տարածված բառերից՝ վերջիններս համեմատելու արդի գրական լեզվի քերականական ձևերի հետ: Այսպես՝ սոքա, սորա, սորան, սոցա, ամբոխաց, ցվերջ, ցմահ, ցտեսություն, նորեն, զինյալ, հարքա, պատերազմողաց և այլն: Անշուշտ, վերոգրյալները գրաբարյան բառեր են, որոնց մասին աշակերտը պատկերացում չունի և, հետևաբար, կոժվարանա բնիմաստը բացատրել: Եթե դրանց կազմության մասին բացատրություն չտրվի, դրանք չհամեմատվեն աշխարհաբարի քերականության հետ, ապա աշակերտներին որոշ բաներ մութ կմնան: Ուսուցումը տարբեր օղակներում տարաբնույթ կլինի: Միջին օղակում ուսուցումն ավելի շատ տեսական բնույթ կկրի, քանի որ գրաբարը, որպես ծրագրային նյութ, անցնում են ավագ դպրոցի 10-րդ դասարանում: Բոլորովին էլ պարտադիր չէ, որ ուսուցիչն այդ դասարաններում հանգամանորեն բացատրի, ուսուցանի գրաբարի քերականությունը, բայց պարտավոր է պատշաճ ձևով բացատրել դասագրքում պահպանված որոշ բառեր, որպեսզի աշակերտները կարողանան ինքնուրույն կարդալ ու հասկանալ գրական երկերը: Բնականաբար, այն բառերը, որոնք հայ ժողովուրդը գործածել է հնագույն ժամանակներից մինչև այսօր, դժվարություն չի ներկայացնի և բացատրության կարիք քիչ կունենա, իսկ այն բառերը, որոնք գործածվել են միայն գրաբարում, բացատրության կարիք կունենան, ինչպես՝ գոցել, ակոսել, այպանել, զայրանք, հեգ, խոկումն, տնանկված: Ուսուցումն այլ պատկեր կունենա ավագ դպրոցում: Տեսականի և գործնականի համադրությամբ աշակերտներն ավելի հեշտ կընկալեն նյութը, և գրաբարյան բառերի բացատրությունը կկատարվի գիտակցաբար: Գրականության մեջ նմանօրինակ բառերի հանդիպելիս պետք է նշել, որ այս կամ այն հեղինակի ստեղծագործության մեջ գրաբարյան բառերի առավել շատ գործածությունը կապված է ժամանակաշրջանի հետ:

Գրականություն

1. Լ. Եզեկյան, Ա. Սարգսյան, Ռ. Սաքապետոյան, հայոց լեզու, հում. հոսք, 10-րդ դաս., 2009:
2. Շիրազ, Թոնդրակեցիները, «Հայրապետ հրատարակչություն», 2014 :
3. Լ. Խաչատրյան, Գ. Թոսունյան, Գրաբարի դասագիրք, Եր., 2004:
4. Նոր բառագիրք հայկազեան լեզուի, Եր., 1979:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Ծովինար Հասարթյան- Ակ. Ս. Աբրահամյանի անվան հայոց լեզվի ամբիոնի, ավագ դասախոս

E mail tsovinar-asratyan@mail.ru

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհում խմբագրական կոլեգիայի անդամ, Բ.Գ.Թ., Ս.Խանյանը: